

EUGENIKA

Vzestup a pád nacistického Německa s jeho extrémní vazbou na biologii, či spíše biologismus, předznamenal vztah k biologickým aspektům člověka v Evropě na všechny následující dekády (v Americe je situace trochu jiná a na tamních univerzitách existuje jakési „tvrdé jádro“ biologismu nejdrsnějšího typu, snad jako protiváha tamních humanitních disciplín, směřujících stejně brutálně opačným směrem). Jako všechny společenské trendy, i tento má tendenci se z roka na rok prohlubovat.

Dnes už upadá zvolna v zapomnění, že silně biologizující pohledy na člověka byly od přelomu 19. a 20. století až do druhé světové války běžné v celém západním světě a nadšení pro eugeniku zachvátilo všechny západní národy (např. Schallmayer, 1903). Sám pojem *eugenika* (od řec. *eu* – dobrý, správný a *genos* – rod) pochází od Darwinova bratrance Francise Galtona (1883). Galton přemýšlel zcela v myšlenkových kolejích 19. věku, třesoucího se na to, zlepšit lidský úděl a „udělit“ co největšímu počtu lidí civilizační dobro. Pokud se každé hloupé domácí kachně či ovci dostává dobrodinná selekce a šlechtění, je trestuhodné, že něco podobného je upíráno lidem (podobně jako v Němcově *Zámku a podzámčí* má rozmazlený psík Joly k obědu koroptví prsíčka, chudé děti pár brambor nebo ani ty ne). Povšimněme si kmene, z něhož je odvozeno české slovo „šlechtění“ – Darwin (1868) a jeho následovníci vůbec nepochybovali, že se domácí zvířata selekcí stávají lepšími, ušlechtilejšími: v mnoha případech by se ovšem mohlo klidně užívat slova „mrzačení“. Rovněž od Galtona se táhne rozdělení eugeniky na

„pozitivní“, zahrnující podporu rozmnožování těch, které máme za žádoucí (v nezločinné variantě třeba v podobě „rozmnožovacích stipendií“ pro vybrané manželské páry, ve zločinné třeba tak, jak to praktikoval nacistický *Lebensborn*), a „negativní“, vylučující z rozmnožování ty, které máme za nežádoucí: v mírné variantě sterilizací, v drsnější kastrací a v nejtvrdějším usmrcením. Vzhledem k tomu, že státní pokladny tradičně zejí prázdnotou, byla ve větším měřítku vždy praktikována jen eugenika „negativní“, protože trocha chirurgického hedvábí je laciná.

Už v raných stadiích se ozývaly hlasy varující před extrémní odpovědností, blížící se nárokům na božství, které na sebe eugeničtí činovníci berou (Hertwig, 1918), nicméně nadšení v celé euroatlantské kultuře bylo, zejména po první světové válce, veliké (i německý válečný pacifista Nicolai radil k míru převážně proto, že zdraví jsou pobiti na frontách a nemocní se mohou v zázemí nerušeně rozmnožovat). Ba i náš tělovýchovný spolek Sokol měl „připaraovací plán“, pomocí něhož doufal získat ze špičkových bratří a sester mnohem dokonalejšího Čecha, nežli jsou ti, kteří v reálu po naší kotlině pobíhají. V celé řadě zemí, na čele s USA a Skandinávií, byli rutinně po léta sterilizováni zločinci a „asociálové“, ve Skandinávii, která nepocítovala podíl na rozpoutání poslední války a jejích hrůz, až do 60. let 20. století. Tyto praktiky byly později velmi odsuzovány, na skutečnosti, že odsouzenci jsou v kriminálech rozdělení podle pohlaví, čili zcela vyloučeni z možnosti rozmnožování, nepochybně jednoho ze základních lidských práv, kupodivu nikdy nikdo neshledal nic podezřelého. Odvrat od eugeniky nebyl po roce 1945 úplně bleskový a trval *de facto* až tak do roku 1960 – například náš genetik Hrubý píše ve své učebnici eugeniky z roku 1947, že právě proto, že Němci za války řečené principy zneužili, musí se dnes (rozumí se 1947) obzvlášť dbát na jejich správnou aplikaci...

■ LIDSKÁ PRÁVA A LIDSKÁ ROVNOST

Je dobře připomenout, že koncepce lidských práv euroatlantské kultury je „sociální konstrukt“ jako mnohé jiné (očistec, džihád, společnost s ručením omezeným, karma), tím, že je však všeobecně přijímán a zaručuje při svém dodržování kooperaci a snášenlivost ve velkých a heterogenních celcích, má v praxi mnohem větší význam než mnohé věci „hmatatelně“ existující (olše, meteorit, kocour, jezero). Tento vznik „imaginárního řádu“ popisuje

velmi detailně Harari, 2012, na příkladu americké Deklarace nezávislosti a Chamurappiho zákoníku – v obou případech se deklarovaný stav chápe jako „přirozený“ a Bohem či bohy chtěný. „Přepisuje“ zde příslušnou pasáž z Deklarace o lidské rovnosti do jazyka dnešní biologie a poukazuje na původně křesťanský původ celé koncepce, dnešní společnosti sice uznávané jako „článek víry“, už ale bez příslušného tradičního kořene (blíže v kapitole *Křesťanství bez křesťanství*). Vezmeme-li představu lidské rovnosti doslovněji nežli rovnost před Bohem či před zákonem, jsme u představy stejnosti. Stejní ovšem lidé na první pohled nejsou – co do postav, podob, povah, nadání, osudů, a to ani uvnitř jedné populace (ba ani jedné vesnice), neřkuli v rámci celého světa. Je pouze stejnost podmínkou rovnosti? Není tato představa nebezpečným zárodkem nějakého nového rozřazování, až se ukáže, jako že se při bližším pohledu ukázat musí, že lidí stejní nejsou? Aby tato iluze byla vůbec udržitelná, je nutno hlásat naprostou nicotnost dědičných komponent lidského osudu a naprostou nadřazenost role výchovy, což vidí jako omyl každý, kdo se s lidmi setkával i jinak než na stránkách sociologických a sociálněinženýrských manifestů. Totéž platí pro povinnou „neexistenci“ rozdílů mezi pohlavími (blíže Komárek, 2012). Ten, kdo je potom jiný, než stanoví ideální předpis, řekněme hloupý, či po staru řečeno „chudý duchem“, je pak nutně chápán (a sebe samého posléze také tak pochopí) jako oběť nějaké křivdy a šizení, což mu musí být kompenzováno, nejlépe udělením univerzitního diplomu a dorovnáním příjmů s jeho šťastnějšími kolegy – není třeba zdůrazňovat, že pro jakoukoli meritokratickou společnost je tento náhled hrotem.

Tato z empirického hlediska „zbožná lež“ současného světa (zcela podobná je ovšem třeba také presumpce nevinu při soudních procesech) se pokouší udržet mírné a vstřícné zacházení s lidmi v sekularizované společnosti, kde představa, že každý člověk byl stvořen k obrazu Božímu, je čímsi antikvovaně směšným (Harari, 2012, správně říká, že „imaginární řád“ není ani zlovolná konspirace, ani zbytečná iluze, ale způsob, jak zajistit zdárnou spolupráci velkého společenství). Paradoxně se lidská důstojnost na ničem jiném než na „náboženském předsudku“ zakládat nemůže a takto ji vlastně, byť nepřiznaně, západní společnosti podnes chápou (blíže Harari, 2012). Islámská verze této představy je velmi podobná, s tím rozdílem, že je dosud v každodennosti žitá – islám nikdy neznal něco jako rasismus evropského typu, snad jen vztahy mezi muslimy a jinověrci

čímsi připomínají vztahy mezi straníky a nestraníky za minulého režimu u nás. Božskými úradky je pak vysvětlována i lidská rozdílnost – proč Alláh nadělil Ahmedovi to a Mehmedovi ono, je jeho záležitostí a jistě věděl, co dělá. I v křesťanské Evropě bylo tradičně zvykem chápat na-dání (vizme už tu etymologii) jako dar od Boha, o němž je třeba pečovat, rozvíjet jej a jímž se nesluší drze vypínat nad jiné (podobně byly i děti chápány jako „zapůjčené“ či svěřené k výchově, nikoli jako něco, co je bytostně „naše“ a čím se můžeme plni pýchy vychloubat – paradoxně až všeobjímající současný stát si na ně činí nároky podobné oněm božským). Nevidíme-li žádného podstatného empirického rozdílu mezi lidmi a zvířaty (a tak moc jich k vidění opravdu není) a pokud zároveň věříme, že se zvířaty můžeme svobodně a beztrestně činit cokoli, otvírala by se v zacházení s lidmi, kteří se od našeho ideálu nějak liší – a to se při bližším pohledu liší skoro všichni –, brána naprosto k čemukoli. Nebylo by z naší podobnosti se zvířaty lépe vyvodit šetrnější modus v zacházení s nimi? Je-li totiž člověk stvořen k obrazu Všemohoucího, nepochybně bude v nějakém smyslu vrabec taky, byť tato myšlenka není v evropských kontextech obvyklá (Drewermann, 1990). Buddhistická a hinduistická tradice vidí v aktuální „vrženosti“ jednoho každého člověka plod skutků jeho minulých životů, tudíž něco, co je plně zasloužené (jednomu britskému hinduistovi vynesl takovýto výrok v televizi soudní pronásledování ze strany svazů postižených). Čínská tradice navíc operuje s kategorií lidskosti (*žen*), která člověka, jinak podvrženého kosmickým procesům stejně jako jiná živá i neživá jsoucna, od nich odlišuje a zavazuje ke kultivovanému a zdvořilému jednání.

Odmítání eugeniky postupně přešlo v naprostý děs z celého tématu a sebejemnější náznak možnosti řízení lidské reprodukce a dědičnosti by se dnes setkal s rozhořčeným odporem a briskním obviněním dotyčného z „fašismu“. Zároveň ovšem v odborných i laických kruzích, podporovaných žurnalistickou popularizací vědy, stoupá nadšení z možností genetických manipulací a možností pěstovat „nadčlověka“ tímto způsobem, v zásadě jen technicky trochu pokročilejší variantou předěšlého (Harari, 2012). V Americe se už dokonce diskutuje o tom, jak to zařídit, aby i chudé vrstvy obyvatelstva měly „rovný přístup“ ke genetickým manipulacím, aniž by někomu přebíhal po zádech mráz („právo na něco“ se velice rychle mění v „povinnost něčeho“ – pomysleme